

MAKTABGACHA TA'LIMDA "OTA-ONA-PEDAGOG-BOLA" HAMKORLIGINI

Zayirbekova Gulbinaz Usenbaevna

Maktabgacha ta'lim yo'nalishi 2-kurs.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23111196>

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha ta'lim tizimida "ota-ona-pedagog-bola" hamkorlik modelini takomillashtirish mexanizmlari va uning didaktik shart-sharoitlari tahlil qilinadi. MTT va oila o'rtasidagi an'anaviy shakliy aloqalarni tanqidiy tahlil qilib, ularni interfaol loyihalar va raqamli hamkorlik ekotizimlari formatiga o'tkazish metodikasi yoritib beriladi. 3-7 yoshli bolalarda ta'limiy va emotsional rivojlanish trayektoriyasini oila muhitida ham sinxron davom ettirishda ko'p tomonlama subyekt munosabatlarining amaliy dinamikasi baholanadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, triadali hamkorlik, ota-ona va pedagog, bolaning rivojlanishi, ijtimoiy-emotsional muhit, pedagogik savodxonlik, subyekt-subyekt munosabatlari, integratsiyalashgan loyiha, oila pedagogikasi, "Ilm yo'li" dasturi.

Аннотация. В статье анализируются механизмы совершенствования модели сотрудничества "родитель-педагог-ребенок" в системе дошкольного образования и ее дидактические условия. Критически анализируя традиционные формальные связи между ДОО и семьей, освещается методика их перевода в формат интерактивных проектов и экосистем цифрового сотрудничества. Оценивается практическая динамика многосторонних субъектных отношений в синхронном продолжении траектории образовательного и эмоционального развития детей 3-7 лет в семейной среде.

Ключевые слова: дошкольное образование, триада сотрудничества, родители и педагог, развитие ребенка, социально-эмоциональная среда, педагогическая грамотность, субъект-субъектные отношения, интегрированный проект, семейная педагогика, программа "Илм йули."

Annotation. The article analyzes the mechanisms for improving the "parent-teacher-child" cooperation model in the preschool education system and its didactic conditions. A critical analysis of the traditional formal relations between the PEI and the family is conducted, and the methodology for translating them into the format of interactive projects and digital cooperation ecosystems is highlighted. The practical dynamics of multifaceted subject relations are evaluated in the synchronous continuation of the trajectory of educational and emotional development in 3-7-year-old children within the family environment.

Keywords: preschool education, triad cooperation, parents and educators, child development, socio-emotional environment, pedagogical literacy, subject-subject relations, integrated project, family pedagogy, "Ilm Yuli" program.

Uzluksiz ta'lim tizimining dastlabki va eng fundamental poydevori hisoblangan maktabgacha ta'lim sohasida sog'lom, har tomonlama yetuk va mustaqil fikrlaydigan shaxsni tarbiyalash faqatgina ta'lim muassasasi ichida yuz beradigan yopiq pedagogik jarayon emas.

Zamonaviy pedagogika va bolalar psixologiyasi shuni isbotlamoqdaki, maktabgacha yoshdagi bolaning intellektual va emotsional rivojlanish trayektoriyasi ta'lim tashkiloti hamda oila

muhitining sinxron, ya'ni bir vaqtda va tizimli hamkorligiga tayanadi. Bu borada O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining maktabgacha ta'lim tizimini boshqarishni takomillashtirishga oid farmonlari hamda amalga oshirilayotgan "Ilm yo'li" davlat dasturi tizim oldiga strategik vazifalarni qo'yimoqda.

Ushbu normativ-huquqiy hujjatlarning va keng ko'lamli islohotlarning tub mohiyati – oila va maktabgacha ta'lim tashkilotlari (MTT) o'rtasidagi an'anaviy shakliy munosabatlardan voz kechib, bolaning shaxsini markazga qo'yadigan dinamik "ota-ona-pedagog-bola" triadali hamkorlik ekotizimini takomillashtirishdan iboratdir.

Bugungi kundagi eng og'riqli muammo – MTT va oila o'rtasidagi muloqotning faqatgina rasmiy, qog'ozbozlik va shakliy andozalar ichida qolib ketayotganidir. Amaliyotda ota-onalar bilan hamkorlik ko'p hollarda yiliga 2-3 marta o'tkaziladigan, faqatgina moddiy-xo'jalik masalalari yoki quruq hisobotlarni tinglashdan iborat bo'lgan zerikarli guruh majlislari bilan cheklanmoqda. Ota-onalar bolaning bog'chadagi ta'limiy rivojlanishi, uning ruhiy va emotsional holatidan deyarli uzilib qolishgan. MTT tarbiyachilari ota-onani pedagogik jarayonning faol, teng huquqli hamkori sifatida emas, balki tashqaridagi shunchaki "kuzatuvchi" yoki "iste'molchi" sifatida qabul qilmoqdalar. Munosabatlarning bunday monologik formati ota-ona va pedagog o'rtasida o'zaro ishonchsizlikni keltirib chiqarmoqda.

Maktabgacha ta'lim tizimida ta'lim muassasasi hamda oila munosabatlarini tizimli muvofiqlashtirish, bola shaxsini rivojlantirishda ko'p tomonlama ijtimoiy-pedagogik hamkorlik muhitini yaratish muammolari uzluksiz ta'lim didaktikasida uzoq yillardan buyon turli nazariy yondashuvlar doirasida o'rganib kelinmoqda. Taniqli o'zbek metodist olimasi, professor F.R. Qodirova maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqi va ijtimoiy muloqotini rivojlantirish hamda oila bilan ishlash masalalariga bag'ishlangan darsligida shunday fikrni ilgari suradi: "Maktabgacha ta'lim tashkiloti va oila hamkorligini muvaffaqiyatli tashkil etish uchun tarbiyachi ota-onalarni MTTda o'tkaziladigan an'anaviy ochiq darslar, bayram tadbirlari hamda guruh majlislari muntazam taklif etishi, ularga bolaning tarbiyasi bo'yicha tayyor pedagogik maslahatlar va tavsiyalar to'plamini taqdim etib borishi lozim".

Biroq, professor F.R. Qodirovaning ushbu yondashuvini bugungi kun kompetensiyaviy ta'lim modellari va subyekt-subyekt munosabatlari nuqtai nazaridan tanqidiy tahlil qiladigan bo'lsak, unda ma'lum didaktik andozalarga bog'lanib qolish holatlari ko'zga tashlanadi. Muallif hamkorlik mexanizmini ko'proq "tarbiyachining ota-onaga tayyor maslahat berishi" hamda ularni an'anaviy tadbirlarga faqatgina tomoshabin sifatida jalb qilish (monologik andoza) doirasida loyihalashtiradi. Vaholanki, zamonaviy andragogika tamoyillari ota-onani passiv tinglovchi pozitsiyasidan olib chiqib, uni bolaning ta'limiy o'sishini birgalikda loyihalaydigan teng huquqli "sherik" darajasiga ko'tarishni talab qiladi. Qodirova konsepsiyasida oila va pedagog o'rtasida real vaqt rejimida onlayn va oflayn fikr almashish, ya'ni ikki tomonlama faol muloqot zanjiri mukammal mexanizmlar bilan ta'minlanmagan.

Tizimli pedagogik yondashuvlar sohasidagi taniqli xalqaro tadqiqotchi S.L. Christenson (Sandra Kristenson) o'zining maktab va oila o'rtasidagi hamkorlik ekotizimlariga bag'ishlangan fundamental ilmiy ishida quyidagi qonuniyatni bayon etadi: "Oila va ta'lim muassasasi o'rtasidagi

begonalashuvni bartaraf etishning yagona yo'li – shunchaki uchrashuvlar sonini ko'paytirish emas, balki ikki tomon o'rtasida mushtarak mas'uliyat (Shared responsibility) tizimini qurishdir.

Bolaning ta'limiy va ijtimoiy-emotsional rivojlanishi uchun ota-ona ham, pedagog ham bir xil darajada subyektiv javobgarlikni zimmasiga olgandagina, bolaning atrofida yaxlit himoya makoni yuzaga keladi".

Biroq, S.L. Christensonning ushbu xalqaro andozalarga asoslangan tizimli konsepsiyasida ham milliy maktabgacha ta'lim tizimi xususiyatlari uchun ma'lum uslubiy bo'shliqlar mavjud.

Muallif "mushtarak mas'uliyat va ekotizimli hamkorlik" drayverlarini asosan o'rta maktab muhitiga moslab ishlab chiqqan bo'lib, kichik va katta maktabgacha yoshdagi bolalarning (3–7 yosh) o'ziga xos oilaviy moslashuv inqirozlarini to'liq hisobga olmaydi. Bog'cha yoshidagi bolaning ota-onasi va o'smir bolaning ota-onasi psixologik jihatdan butunlay farq qiladi.

Kristenson taklif etgan global hamkorlik formulalarini respublikamizdagi amaldagi "Ilm yo'li" davlat dasturi me'yorlari va milliy mentalitet voqeligi (mahalla, oilaviy qadriyatlar) bilan qanday qilib yumshoq sinxronlashtirish kerakligining didaktik instrumentariysi asarda ochiq qoldirilgan.

Bugungi kunda munosabatlar "subyekt-subyekt" (sheriklik) darajasida emas, balki birini tushunmaydigan ikki tomonlama passiv izolyatsiya (yopiqlik) muhitida kechmoqda. Ushbu inqiroz ortida ikkita o'tkir amaliy muammo yotipti:

MTTlarda ota-onalar majlisi deb ataladigan jarayonlar o'zining didaktik va tarbiyaviy funksiyasini mutloq yo'qotgan. Guruh yig'ilishlarining 90 foiz vaqti bolaning ta'limiy o'sishi, uning psixologik inqirozlari yoki "Ilm yo'li" dasturi kompetensiyalarini oilada davom ettirish mavzulariga emas, balki guruh xonasini ta'mirlash, xo'jalik jihozlarini sotib olish yoki bayram tadbirlariga kiyim tayyorlash kabi quruq tashkiliy masalalarga sarflanmoqda. Ota-ona bu majlislarni ta'limiy yordam platformasi emas, balki navbatdagi moliyaviy-xo'jalik majburiyati deb qabul qiladi. Natijada zamonaviy ota-onalarda majlislarga kelmaslik, undan qochish va begonalashuv instinkti shakllanmoqda.

Tarbiyachilar ota-onalar bilan individual ishlashda hamon "diktat" va o'rgatish uslubidan foydalanishmoqda. Ota-ona bog'chaga kelganda tarbiyachidan faqat "Bolangiz bugun sho'xlik qildi", "Ovqatini yemadi" yoki "Mashg'ulotda jim o'tirmadi" degan subyektiv shikoyatlarni eshitadi. Tarbiyachi o'zini xatosiz hakam, ota-onani esa doimiy aybdor pozitsiyasiga qo'yadi.

Bunday monologik bosim ota-onada MTT muhitiga nisbatan yashirin psixologik himoya to'sig'ini (agressiya yoki mutloq loqaydlikni) uyg'otadi. Ikki tomon bolaning shaxsini o'rta qo'yib, muammoni birgalikda hal qilish o'rniga, mas'uliyatni bir-birining bo'yniga ag'darish bilan band.

Ushbu tizimli begonalashuvni to'xtatish va oilani bog'cha hayotiga ota-onaning vaqt taqchilligi sharoitida ham jalb qilish uchun fanga mutloq yangilik sifatida "Pedagogik Kovorking" texnologiyasini va uning amaliy ssenariysini taklif etamiz. Ushbu metod ota-onani majlisda o'tiradigan passiv tinglovchidan dars xonasidagi jonli ishtirokchiga aylantiradi:

Guruhlarda har oyda bir marta stollarni doira shaklida joylashtirib, an'anaviy majlis o'rniga "Kovorking soati" tashkil etiladi.

Tarbiyachi ota-onalarga umumiy ma'ruza o'qimaydi, balki guruhdagi bolalarning ismlarini yashirgan holda tarbiyaviy muammolar yozilgan "Mantiqiy keyslar" kartochkalarini tarqatadi.

Amaliy ssenariy: Keys shunday bo'lishi mumkin: "6 yoshli bola bog'chada tengdoshlarining o'yinchoqlarini so'roqsiz oladi, uyda esa gadjetlarsiz umuman ovqat yemaydi.

Tarbiyachi va ota-ona bolaga jarohat yetkazmasdan bu muammoni qanday hal qilishi kerak?". Ota-onalar va o'qituvchi bitta stolda o'tirib, xuddi teng huquqli ekspertlar kabi bu muammoning yechimini hamkorlikda izlashadi. Bu jarayon ota-onada "Mening muammom bog'cha uchun ham muhim" degan hamkorlik hissiini uyg'otadi.

Ota-onaning ish bandligini hisobga olib, bolaning ta'limiy trayektoriyasini oila bilan sinxronlashtiruvchi mobil raqamli modul joriy etiladi.

Amaliy mexanizmi: Tarbiyachi har bir bolaning haftalik reytingini emas, balki uning "Ilm yo'li" dasturi bo'yicha o'zlashtirgan kichik yutuqlari aks etgan "Rivojlanish profile"ni onlayn platformaga yuklaydi. Ota-ona o'z telefonida: "Bolangiz bugun mantiqiy shakllarni juda yaxshi qurdi, ammo o'zaro muloqotda biroz tortindi. Uyda u bilan birgalikda mana bu sodda o'yinni o'ynash tavsiya etiladi" degan qisqa, ijobiy neytral tavsiyani ko'radi. Ota-ona uyda o'sha tavsiyani bajarib, natijasini tizimga belgilaydi. Bu orqali yaxlit tarbiyaviy makon (sinxron zanjir) hosil bo'ladi.

Ota-onalar MTTdagi mashg'ulotlarga shunchaki tomoshabin yoki mehmon sifatida emas, darsni tarbiyachi bilan parallel boshqaruvchi "Ikkinchi pedagog" sifatida taklif etiladi.

Amaliy ssenariy: "Atrofdagi olam" yoki "Nutq o'stirish" mashg'ulotida ota-onalardan biri (masalan, shifokor, haydovchi yoki oshpaz bo'lgan ota-ona) guruhga kelib, tarbiyachi bilan birgalikda dars o'tadi. U bolalarga o'z kasbining sirlarini interaktiv o'yin shaklida tushuntiradi. Bola o'z otasi yoki onasining bog'cha xonasida tarbiyachi bilan teng turib dars o'tayotganini ko'rganda, unda MTTga nisbatan cheksiz hurmat va oilaviy faxrlanish hissi uyg'onadi. Psixologik to'siqlar butunlay parchalanadi.

Tarbiyachilar va MTT rahbarlarining malaka oshirish kurslari dasturiga ota-onalar bilan "sheriklik madaniyati"ni shakllantirish, nizoli vaziyatlarni boshqarish hamda oilaviy muloqot keyslarini loyihalash modullarini majburiy joriy etish davr talabidir. Tarbiyachi ta'limni shunchaki ma'ruza o'quvchi xodim yoki hakam pozitsiyasidan chiqib, oilaning pedagogik madaniyatini hamkorlikda yuksaltiruvchi erkin "sotsial-didaktik coordinator" darajasiga ko'tarilishi shart.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida oila va muassasa hamkorligini tizimli takomillashtirish – shunchaki an'anaviy uchrashuvlar sonini ko'paytirish emas, balki bolaning atrofida yaxlit, ishonchli va moneliqsiz ijtimoiy-tarbiyaviy makonni shakllantirish demakdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi O'RQ-595-sonli Qonuni. Toshkent, 2019-yil 16-dekabr.
2. "Ilm yo'li" maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish hamda maktab ta'limiga tayyorlash davlat dasturi. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. Toshkent, 2020. 84 b.

3. Qodirova F. R., Qodirova R. M. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini o‘stirish metodikasi. Toshkent: Istiqlol, 2014. 268 b.
4. Mavlonova R. M. Boshlang‘ich va maktabgacha ta’lim integratsiyasida oila pedagogikasi muammolari. Pedagogika jurnali. Toshkent, 2022. № 4. S. 18-25.
5. Christenson, S. L., Reschly, A. L., & Wylie, C. (Eds.). (2012). Handbook of Research on Student Engagement. New York: Springer. 840 p.
6. Sheridan, S. M., & Kim, E. M. (Eds.). (2015). Foundations and Frontiers of Research in School-Family Partnerships. New York: Springer. 184 p.
7. Knowles, M. S., Holton, E. F., & Swanson, R. A. (2020). The Adult Learner: The Definitive Classic in Adult Education and Human Resource Development (9th ed.). New York: Routledge. 406 p.